

הלכה | מוסר | מידות שיעורי דעה

להצלחת הבח' שמואל בן דבורה חיה

הל' תלמוד תורה סי' רמו סעי' ד

סדר הלימוד

שו"ע – חייב אדם לשלש לימודיו שליש בתורה שבכתב, שליש במשנה, דהיינו תורה שבעל פה ופירוש תורה שבכתב בכלל זה, שליש בתלמוד, דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מתוך דבר, וידמה דבר לדבר וכו'.

מהו 'משנה' ומהו 'גמרא'

רש"י ב"מ לג: גמרא – לתת לב להבין סתימות טעמי המשנה ולתרץ סתירות וליישב מחל' התנאים.
כתב השו"ע הרב הל' ת"ת ריש פ"ב קו"א וז"ל: הנה הרמב"ם שהעתיק לשונו בשו"ע עשה עיקר התלמוד להבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר, ועוד כלל לידע מקור ההלכות במדות שהתורה נדרשת בהן, ולא ס"ל כפירש"י שעשה עיקר התלמוד לידע טעמי ההלכות התלויין בסברא שהיו נותנין טעם לדברי המשנה ע"ש ברכות מז: סוטה כב: ואזיל הרמב"ם לשיטתו שחיבר ספרו משנה תורה בלי נתינת טעמים להלכות כלל עכ"ל.

שיטת הרמב"ם שעיקר הגמרא זה ה'מגן' לידע מקור ההלכות ולא הסברות, ולכן במשנה תורה לא נתן טעמים כלל, ואילו שיטת רש"י דגמרא זה טעמי המשנה, והנפק"מ האם מדמים מילתא למילתא ומוציאים דבר מתוך דבר ע"י הטעם או ע"י המקור.

אבל למעשה נהגו בכל הדורות כדעת רש"י ותנאים, אמוראים, ראשונים ואחרונים פסקו הלכה למעשה מתוך דיוקי הפסוקים והסוגיות, ודימוי מילתא למילתא, חילוקים וסברות.

והגמ' שבת קלח: תניא רבי שמעון בן יוחי אומר חס ושלום שתשתכח תורה מישראל שנא' "כי לא תשכח מפי זרעו" אלא מה אני מקיים ישוטמו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד. (ועל דרך צחות אפשר לומר דיש כאן נבואה שבאחרית הימים ישקיעו בלימוד ה'לומדות' בלבד, ולא ידעו לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא. ובענין דרך הלימוד הישיבתי המקובלת מרבתינו יתבאר בעז"ה).

סדר הלימוד היומי

גמ' קידושין ל. אמר רב ספרא מאי דכתיב "ושיננתם לבניך" אל תקרי ושיננתם אלא ושלשתם, לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד, מי יודע כמה חיי? לא צריכא ליומי.

רש"י – לימי השבוע כלומר שני ימים מקרא שני ימים משנה שני ימים גמרא.

תוס' – בכל יום ויום עצמו ישלש ע"כ תיקן בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום קודם פסוקי דזימרא לומר מקרא ומשנה וגמרא, ור"ת פי' שאנו סומכין דאמרינן בסנהדרין בבל כלולה במקרא משנה ובגמרא דגמרת בבל כלול מכולם עכ"ל.

רמ"א – וי"א שבתלמוד בבלי שהוא כלול במקרא במשנה וגמרא אדם יוצא ידי חובתו בשביל הכל.

ועל כך סומכים בעולם הישיבות שאין משקיעים כמעט בלימוד בתנ"ך ובמשניות, וכן הנוהגים שלא לומר קרבנות מטעמא דהכל כלול בגמ' ואילו אמירת קרבנות נתקן כדי ללמוד תורה, משנה ותלמוד. (ופשוט שיש חיוב גמור ללימוד ולדעת תנ"ך ומשניות ומדרשים וזוהר, ועוד ועוד, מ"מ עיקר הלימוד הוא התלמוד!).

אבל אלו ה'לומדים' כל היום עיון עמוק בפלפול וסברות, ואינם משלבים בלימודם כי אם פעמים מועטות מקרא משנה וגמרא לכאן' אין להם על מה לסמוך וצ"ע.

לימוד מקרא משנה ותלמוד של ימינו

כתב הגר"ס אור ישראל מכתב יח וז"ל: מעת חתימת התלמוד ננעלו דרכי התורה להבין ולהורות מכתבי הקודש ע"פ המדות המסורות מסיני. ורק אל התלמוד עינינו צופיות לשאוב ממנה תורת ה' ודרכיו. וגם האדם הגדול שבענקים אין בידו רק לחפש ולגלות תעלומות סתרה.

לימוד המקרא אצלינו כמו בחינת אל"ף בי"ת בימי חז"ל לבוא ע"י ללימוד התלמוד. ולימוד המקרא הוא הבקיאות בש"ס בבלי וירושלמי. וספרי גדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים הוא כמו בחינת משנה בימי חז"ל.

ואחר הבקיאות הנוראה בתלמוד בבלי וירושלמי, והידיעה הנכונה בגדולי הפוסקים. וידיעת לימוד התוס' על כולנה. אז יבוא האדם ללימוד התלמוד הוא העיון הנכון לשאוב יסודות התלמוד בפרטיו ממקומות המפוזרים להבין להורות כדת וזה הוא בחינת תורת אמת וזאת היא שימוש ת"ח וקרא ושנה ולא שימש ת"ח הרי זה עם הארץ עכ"ל.

מבואר כאן שלימוד התלמוד והראשונים וספרי הפוסקים זה רק לימוד מקרא ומשנה, וכדי ללמוד גמרא צריך לדעת איך ללמוד ש"ס פוסקים טושו"ע איך להוציא אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

לימוד בלי הבנה

שו"ע או"ח סי' נ סעי' א קבעו לשנות אחר פרשת התמיד איזהו מקומן ובריייתא דרבי ישמעאל כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא.

כתב המג"א נ"ל דווקא בזמניהם שהיו מבינים לשון תרגום אבל עכשיו שאין מבינים צריכים ללמוד להבין, דאל"כ אינו נחשב ללימוד ואף בתפילה מוטב להתפלל בלשון שמבין עכ"ל. וכ"כ המ"ב שם.

וכתב שו"ע הרב הל' ת"ת פ"ב חייב לשלש זמן למידתו בכל יום ויום שליש במקרא שזה התורה שליש במשנה שהן הלכות פסוקות בלי הטעמים, שהן פירוש התרי"ג מצוות בכל תנאיהם ודקדוקיהן ושלש בתלמוד המבאר טעמי ההלכות שבמשניות ובספרי הפוסקים הראשונים כמו הרא"ש וב"י כי אם אינו מבין טעמי ההלכות אינו מבין את גופי ההלכות ונקרא בור.

וכתב שם: פ"ג תורה שבכתב אם מוציא בשפתיו אע"פ שאינו מבין את פירוש המילות מפני שהוא עם הארץ הרי זה מקיים מצוות ולמדתם במה דברים אמורים בתורה שבכתב אבל בתורה שבע"פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב ללימוד כלל עכ"ל.

ויש לדון מה נקרא 'הבנה'.

האם כל עוד לא הבין את כל חקירות האחרונים הוא לא הבין את הסוגיא. ומבואר בגמ' בברכות ו: אמר רב זירא אגרא דפירקא ריהטא. כתב רש"י שם: עיקר קיבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר לימוד עכ"ל.

ולכאן קשה אמאי צריך להעמיד גירסא לאחר זמן? אלא מאי בגלל שזה לא היה ברור מעיקרא! לכן אינו יכול לחזור על הדברים, ואם שמע שיעור עמוק ויכול לחזור על נוסח הדברים מצויין! אבל אם לא ממש הבין - הוא ישכח מהר, כי כאשר זה נכנס עמוק זה נשאר עמוק - כבולעו כך פולטו!

והתכלית הוא שיהיו דברי תורה משוונים בפיך, באופן שאם ישאלך אדם אל תגמגם אלא אמור לו מיד, וברש"י בקידושין מבואר שהדרך לדעת היא 'חזור עליהם ובדוק בעומקם', כתוב כאן שהבנה זה חלק מהלימוד.

וצריך להגיע לדרגה של הבנה ברורה באופן כזה שהוא יבין ויכול לחזור לאחר זמן לחזור בבהירות על עיקרי הדברים.

אבל אם אין שכלו מסוגל לקלוט את עמקות התורה, או שיש לו טרדות ומנסה ללמוד טוב, האם קיים מצות תלמוד תורה? כתב שו"ע הרב סוף פ"ב וז"ל: ואעפ"כ יש לאדם לעסוק בכל התורה גם בדברים שלא יוכל להבין ולעתיד לבוא יזכה להבין ולהשיג כל התורה שעסק בה בעולם הזה ולא השיגה מקוצר לבדו עכ"ל.

לימוד הלכה

כתב הש"ך ס"ק ה' וז"ל: כתב הדרישא יש בעלי בתים נוהגים ללמוד בכל יום גפ"ת ולא שאר פוסקים ומביאים ראיה מהא דאמרינן כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

אבל לי נראה שיש ללמוד ספרי הפוסקים דיני תורה כמו הרי"ף ומרדכי והרא"ש ודומיהן דזהו שורש ועיקר תורתנו ואינם יוצאים כלל בלימוד גפ"ת דהא כל השונה הלכות וכו' פ"י הלכות פסוקות,

ומש"כ ר"ת ש"ס בבלי בלול קאי על מי שלומד ט' שעות ביום דכיון שיש לו פנאי גדול ילמוד בש"ס אבל הנך בעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות ביום לא ילמדו בש"ס לחוד עכ"ל.

וכן הח"ח בהקדמתו למ"ב דעיקר לימוד האדם צריך להיות בלימוד המביא לידי מעשה, וחלק או"ח הוא מוקדם לכל, כי ידיעתו הוא הכרחי בכל יום בימי חייו לקיום התורה, ובלעדיו לא ירים האיש הישראלי את ידו ואת רגלו עכ"ל.

ועי' במכתבי ח"ח שתיקן בכל הישיבות לקבוע חצי שעה ליום ללימוד או"ח עם פירוש (מ"ב) וכן נהגו לקבוע סדר הלכה לאחר תפילת שחרית.